

**RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TIJORAT
BANKLARI FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISH
MEXANIZMLARI****ZARNIGOR KOMILOVA XAYRIDDIN QIZI***O'zbekiston Respublikasi bank moliya akademiyasi magistranti**Bank ishi va auditi yo'nalishi***ANNOTATSIYA**

Mazkur tezisdan raqamli transformatsiya jarayonida tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirishning asosiy yo'nalishlari tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalarni joriy etish, bank xizmatlarini avtomatlashtirish, sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar (Big Data) texnologiyalaridan foydalanish banklarning operatsion samaradorligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish hamda mijozlarga ko'rsatilayotgan xizmatlar sifatini yaxshilashga xizmat qilishi yoritilgan. Shuningdek, raqamli transformatsiyani muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun kiberxavfsizlikni ta'minlash, malakali kadrlarni tayyorlash va innovatsion boshqaruv tizimlarini rivojlantirish zarurligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: *raqamli transformatsiya, tijorat banklari, bank samaradorligi, fintech, sun'iy intellekt, Big Data, mobil bank, internet bank, raqamli iqtisodiyot, kiberxavfsizlik.*

So'nggi yillarda jahon moliya tizimida raqamli transformatsiya bank xizmatlarini ko'rsatish usullarini tubdan o'zgartirmoqda. Sun'iy intellekt (AI), Big Data, bulutli texnologiyalar (Cloud Computing), blokcheyn va Open Banking kabi innovatsion yechimlarning joriy etilishi tijorat banklari faoliyatining samaradorligini sezilarli darajada oshirmoqda. O'zbekistonda ham bank tizimini raqamlashtirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan

biri sifatida belgilanib, ushbu yo'nalishda qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi.

2020-yil 5-oktabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi tasdiqlandi. Ushbu strategiyada bank va moliya sektorini raqamlashtirish, davlat xizmatlarini elektron shaklga o'tkazish hamda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish ustuvor vazifa sifatida belgilandi. Strategiya doirasida tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlari, mobil ilovalar, elektron identifikatsiya va raqamli to'lov tizimlarini keng joriy etish ko'zda tutilgan.

2025-yil 18-noyabrda O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan 2025–2028-yillarga mo'ljallangan bank nazorati va tartibga solishni takomillashtirish bo'yicha "Yo'l xaritasi" tasdiqlandi. Mazkur hujjatda Basel III standartlarini to'liq joriy etish, riskka asoslangan bank nazoratini rivojlantirish, korporativ boshqaruvni takomillashtirish hamda banklarning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash asosiy yo'nalish sifatida belgilangan.

Raqamli transformatsiya tijorat banklari samaradorligini bir nechta yo'nalishlarda oshiradi:

Birinchidan, bank operatsiyalarining avtomatlashtirilishi operatsion xarajatlarni kamaytiradi. Sun'iy intellekt asosidagi tizimlar kredit arizalarini tezkor baholaydi, firibgarlik holatlarini aniqlaydi hamda risklarni boshqarish sifatini oshiradi.

Ikkinchidan, mobil bank va internet-bank xizmatlari mijozlarga 24/7 rejimida xizmat ko'rsatish imkonini beradi. Natijada filiallarga yuklama kamayadi, xizmat ko'rsatish tezligi va sifati oshadi.

Uchinchidan, Big Data texnologiyasi yordamida mijozlarning moliyaviy xatti-harakatlari tahlil qilinadi va individual bank mahsulotlari taklif etiladi. Bu esa bank daromadlarining oshishiga xizmat qiladi.

To'rtinchidan, Open Banking konsepsiyasi fintech kompaniyalari bilan hamkorlikni rivojlantirib, yangi raqamli xizmatlarni yaratishga imkon beradi.

Jahon bankining 2022-yil 18-may kuni e'lon qilingan "Digital Technology and the Future of Finance" hisobotida fintech texnologiyalarining joriy etilishi moliyaviy xizmatlarning qamrovini kengaytirishi, xarajatlarni kamaytirishi hamda banklar samaradorligini oshirishi qayd etilgan. Hisobotda pandemiyadan keyingi davrda raqamli moliyaviy xizmatlar rivojlanishi sezilarli tezlashgani alohida ta'kidlangan.

Jahon bankining 2024-yil 19-martda chop etilgan Digital Progress and Trends Report 2023 hisobotiga ko'ra, raqamli texnologiyalar iqtisodiy o'sishning asosiy omillaridan biriga aylangan. Hisobotda sun'iy intellekt, raqamli infratuzilma va raqamli davlat platformalarini rivojlantirish bank tizimining samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynashi ta'kidlangan.

Bugungi kunda tijorat banklarida quyidagi muammolar mavjud:

- kiberxavfsizlik tahdidlarining ortishi;
- ayrim hududlarda raqamli infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi;
- yuqori malakali IT mutaxassislariga ehtiyoj;
- raqamli texnologiyalarni joriy etish xarajatlarining yuqoriligi;
- ayrim mijozlarning raqamli savodxonligi pastligi.

Tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

- sun'iy intellekt asosidagi kredit skoring tizimlarini keng joriy etish;
- Open Banking va Open API platformalarini rivojlantirish;
- bulutli texnologiyalardan foydalanishni kengaytirish;
- kiberxavfsizlik bo'yicha xalqaro standartlarni joriy etish;
- bank xodimlarining raqamli kompetensiyalarini muntazam oshirish;
- fintech kompaniyalari bilan hamkorlikni kengaytirish.

Raqamli transformatsiya natijasida Open Banking konsepsiyasi ham keng rivojlanmoqda. Mazkur yondashuv banklarning API texnologiyalari orqali fintech kompaniyalari bilan integratsiyalashuvini ta'minlaydi. Buning natijasida mijozlarga yangi innovatsion mahsulotlar, tezkor to'lov xizmatlari, avtomatlashtirilgan moliyaviy boshqaruv tizimlari va investitsiya platformalari taklif etilmoqda.

Natijada banklar va fintech kompaniyalari o'rtasidagi raqobat o'rnini o'zaro hamkorlik egallamoqda.

Shu bilan birga, raqamli transformatsiya banklar oldiga yangi xavflarni ham qo'yimoqda. Kiberxavfsizlik masalasi bugungi kunda eng dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Bank axborot tizimlariga noqonuniy kirish, fishing hujumlari, zararli dasturlar va shaxsiy ma'lumotlarning sizib chiqishi moliyaviy barqarorlikka jiddiy xavf tug'diradi. Shu sababli xalqaro amaliyotda ISO/IEC 27001 axborot xavfsizligi standarti, ko'p bosqichli autentifikatsiya tizimlari va zamonaviy shifrlash algoritmlaridan foydalanishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Bugungi kunda sun'iy intellekt texnologiyalarining tijorat banklari faoliyatiga joriy etilishi bank boshqaruvining mutlaqo yangi bosqichini boshlab berdi. Sun'iy intellekt algoritmlari kredit oluvchilarning moliyaviy holatini qisqa vaqt ichida tahlil qilib, kredit riskini baholaydi, firibgarlik alomatlarini avtomatik aniqlaydi hamda mijozlarning moliyaviy xulq-atvorini prognoz qiladi. Natijada kredit portfeli sifati yaxshilanadi, muammoli kreditlar ulushi kamayadi va bank kapitalidan foydalanish samaradorligi ortadi. Bundan tashqari, sun'iy intellekt asosidagi virtual yordamchilar va chatbotlar mijozlarning murojaatlariga sutkaning istalgan vaqtida javob berish imkonini yaratmoqda. Bu esa xizmat ko'rsatish sifatini oshirish bilan bir qatorda bank filiallariga tushadigan yuklamani ham kamaytiradi.

Raqamli transformatsiyaning yana bir muhim elementi Big Data texnologiyasidir. Zamonaviy tijorat banklari har kuni millionlab moliyaviy

operatsiyalarni amalga oshiradi va ulardan katta hajmdagi ma'lumotlar shakllanadi. Ushbu ma'lumotlarni tahlil qilish orqali banklar mijozlarning ehtiyojlarini aniqlash, ularning xarid qobiliyatini baholash, individual moliyaviy mahsulotlarni ishlab chiqish hamda marketing strategiyasini takomillashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Big Data asosidagi tahlillar bank daromadlarini oshirish bilan birga kredit risklarini kamaytirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

XULOSA

Raqamli transformatsiya tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirishning eng muhim omillaridan biri hisoblanadi. O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar bank tizimining barqarorligini, xizmatlar sifatini va xalqaro raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qilmoqda. Markaziy bank tomonidan 2025-2028-yillarga mo'ljallangan "Yo'l xaritasi", shuningdek Jahon banki tavsiyalari bank tizimida zamonaviy boshqaruv, risklarni samarali nazorat qilish va innovatsion texnologiyalarni joriy etishning muhim asosini yaratmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. PF-6079-son Farmon. "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida. 2020-yil 5-oktabr.
2. [O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki – Moliyaviy texnologiyalar strategiyasi \(2026–2030\)](#). O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Yangilangan: 2026-yil 27-aprel.
3. [World Bank – Digital Uzbekistan 2030 Strategy and Digital Inclusion Project](#). World Bank, 2023-yil 30-noyabr.
4. [World Bank – Uzbekistan Country Partnership Framework \(FY2022–FY2026\)](#). World Bank, 2022.